

AKO VEDIET VŠETKO

Lepšími otázkami k lepším odpovediam

ELKE WISS

AKO VEDIEŤ VŠETKO

Lepšími otázkami k lepším odpovediam

ELKE WISS

Čo povedali čitatelia

„Skvelá kniha pre každého, kto chce lepšie pochopiť seba aj iných.“

„Svetlo nádeje v dobe nesúhlasu a polarizácie.“

„Pre mňa je táto kniha veľmi cenná. Ozajstný prínos pre môj každodenný život.“

„Každý by si ju mal prečítať. Aké fascinujúce rozhovory by sme potom mohli mať!“

„Táto kniha je klenot!“

„Veľmi odporúčam každému, kto obvykle máva ťažkosti vymotať sa z diskusií, hádok alebo nezhôd, ktoré nikam nevedú.“

„Elke Wissová robí praktickú filozofiu zvládnuteľnou pre kohokoľvek. Je to povinné čítanie!“

„Silné posolstvo tejto knihy nás nabáda viac sa spájať navzájom i so sebou samým.“

„Veselá a nekonvenčná kniha.“

„Inšpirujúca, čítavá, plná praktických cvičení na okamžitý štart. Podľa mňa je to niečo, čo by si mali prečítať všetci.“

„Jasná a praktická kniha pre odvážnych mysliteľov, ktorí chcú viesť lepšie a hlbšie rozhovory.“

„Odzbrojujúca a naliehavá kniha súčasného sveta.“

„Niektoré knihy naozaj môžu zmeniť váš pohľad na svet alebo to, čo denne robíte. A ja som presvedčená, že toto je jedna z nich. Odporúčam ju každému.“

„Prečítajte si túto knihu, zlepší to váš život.“

O autorke

Elke Wiss je holandská filozofka, ktorá sa radí k medzinárodne najpredávanejším autorom. Vede semináre praktickej filozofie a umenia tvorby otázok, vyučuje metódu sokratovského dialógu v rámci firiem a organizácií, no ponúka aj individuálne filozofické konzultácie. Taktiež produkuje, píše a režíruje podcasty, divadelné predstavenia, články, poviedky, monológy a naratívnu filozofickú poéziu. Ako vedieť všetko je jej knižnou prvotinou.

Obsah

Úvod	11
Praktická filozofia: Aký je jej význam?	18
Prečo práve Sokrates?	21
Prečo sa s tým vôbec trápiť?	27
 1. časť	
Prečo sme takí zlí v kladení dobrých otázok?	33
Ľudská podstata	42
Strach z pýtania sa	50
Snaha zabodovať	56
Nedostatok objektivity	64
Netrpezlivosť	71
Nedostatok kompetencie	75
 2. časť	
Sokratovská metóda	82
Zapojte údiv	88
Zvedavosť: naozaj chcete vedieť	92
Odvaha	97
Posudzujte, ale neberte to vážne	101

Naučte sa zniesť (priam až prijať) nevedomosť	115
Empatiu odložte bokom	122
Pretrpte podráždenie	138
Štruktúra sokratovskej diskusie	140

3. časť

Podmienky pre kladenie otázok 164

Naučte sa byť dobrým	
poslucháčom – tým to všetko začína	165
Jazyk berte vážne	171
Pýtajte si povolenie	179
Zvoľnite tempo	184
Tolerujte frustráciu	187

4. časť

Zručnosti kladenia otázok: techniky, tipy a úskalia 190

Sprievodca kladením	
sokratovských otázok: hore a dole	191
Otázky, ktoré dosiahnu kritický bod	199
Recept na kladenie dobrých	
otázok: Padajú z neba pečené	
holuby?	205
Úskalia a kategórie otázok	215

5. časť

Od otázok k rozhovoru 225

Hrajte domino	225
Rozviňte svoje otázky	233
Konfrontujte prostredníctvom otázok	245

Dotiahnite to až do konca: otázka	
„čo ak“ na nakopnutie	252
Buďte otvorení spochybňovaniu	255
Doslov	264
PodĎakovanie	265
Poznámky	268
Bibliografia	271

... byť trpezlivý voči všetkému nevyriešenému vo vašom srdci a skúsiť si zamilovať *otázky samotné* tak ako uzamknuté izby či knihy napísané v úplne cudzom jazyku. Teraz nehľadajte odpovede, ktoré vám nemôžu byť dané, pretože by ste ich nedokázali prežívať. A zmyslom je všetko prežívať. Nateraz *žite* otázkami. Možno postupne, bez povšimnutia, jedného dňa dospejete aj k samotnej odpovedi.

Rainer Maria Rilke, *Dopisy mladému básnikovi*¹

Úvod

Mimo všetkých myšlienok o tom, čo je správne a čo nesprávne, existuje priestor. Stretneme sa tam.

Rúmí, perzský sufijský básnik a mystik

„Pokračuj, polož svoju otázku,“ hovorí mi ponad plece Sokrates. „Proste to urob. Dáva to zmysel.“

Zažmurkám. „Pozri, Sokrates,“ vysvetľujem, „viem, že si žil pred asi 2 500 rokmi, takže ti možno čo-to ušlo, ale dnes to nie je vec, na ktorú sa len tak opýtaš...“

Toto sa stalo dobrých pár rokov dozadu. Prihlásila som sa na kurz praktickej filozofie, bol to môj úvod do tohto konceptu. Dúfala som, že získam teoretické i praktické vedomosti o vedení filozofického rozhovoru a ujasním si svoje vlastné myšlienky. Ako autorka a režisérka divadelných hier som chcela tiež lepšie narábať so svojimi myšlienkami počas tvorby a zostavovania predstavenia. Možno, čo je pravdepodobnejšie, to bolo aj o snahe byť konkrétnejšia v otázkach, ktoré kladiem hercom. Takže som sa tam ocitla, snažiac sa uchopiť filozofiu z jej praktickej stránky.

V prvý deň kurzu som počas pauzy na obed sedela pri stole s piatimi spolužiakmi: so štyrmi ženami a jedným mužom. Netrvalo dlho a rozhovor sa zvrtol k téme detí. Jeden po druhom sme odpovedali na otázky: „Máš deti?“ „Áno, syna. A čo ty?“ „Dve dcéry, mám veru čo robiť!“ Každý dostal zopár nadväzujúcich otázok: „Koľko majú rokov?“ „Už sú na škole?“ „Už má to tvoje iPad?“

Tento typ debaty som dobre poznala. Tiahlo mi na tridsiatku a zažila som ich už vcelku dosť. Hneď ako niekto povie „Nie, nemám deti.“ – nastane buď trápne ticho, alebo sa otázky a odpovede rýchlo presunú na inú osobu. Vždy ma prekvapuje fakt, že ľudia, ktorí deti majú, zbožňujú debaty o deťoch, ale zdá sa, že príbehy bezdetných ľudí ostávajú nevypovedané. A vtedy si pomyslím: *Počkať, každý má čo povedať.* Čo nás vedie k tomu, aby sme rozhodli za niekoho druhého – bez toho, žeby sme mu položili jedinou otázku –, že *jeho* príbeh nestojí za vypočutie?

Keď som prišla na rad ja, jasne som povedala, že deti nemám. Nadýchla som sa, aby som o sebe povedala niečo viac. V tom čase som vyučovala divadelné hodiny na školách a prekypovala som skvelými príbehmi o deťoch. Príbehmi, o ktoré by som sa nesmierne rada podelila.

Túžila som si vypočuť skúsenosti iných ľudí a zaujímalo ma, čo ich v živote motivuje. No chcela som zdieľať aj svoje pochyby v otázke, či deti mať, alebo nie. Ako viete, že toto je to, čo naozaj chcete? Zdá sa, že je to dôležitý krok, rozhodujúca chvíľa. Niečo, čo si musíte naozaj dobre premyslieť. Ako dospejete k takémuto rozhodnutiu?

Ale než som stihla otvoriť ústa, padli slová „A čo ty?“ – tie však boli určené ďalšej účastníčke. Všetci teda presunuli svoju

pozornosť na ženu vedľa mňa, ktorá sa hneď veselo rozrozprávala o svojom sedemročnom potomkovi. Každý sa usilovne snažil vyhybať očnému kontaktu so mnou; môj príbeh zjavne nezapadal do tejto debaty.

Pripadalo mi to zvláštne. Veď sme predsa všetci boli v podobnom veku a mali sme minimálne jeden spoločný záujem, keďže sme sa prihlásili na rovnaký kurz. Toto bola ideálna príležitosť na hlbšiu diskusiu v prostredí, kde by nás nezbavovali klasické konvencie rozhovorov.

Začalo vo mne bublať akési rozhorčenie. Prečo vôbec začínať rozhovor o deťoch, keď sa potom bude týkať iba niektorých z nás? Prečo by sme mali mlčky rozhodovať o tom, ktoré príbehy budú rozpovedané a ktoré z nich preskočíme? Prečo nenecháme každého, aby sa sám rozhodol, či chce, alebo nechce niečo povedať?

Keď žena po mojom boku dopovedala všetko, čo chcela spomenúť o svojej malej dcérke, nasledujúca otázka smerovala k ďalšej osobe – žene, štyridsiatničke s hnedými neposednými kučerami. „Nie,“ povedala, „nemám deti.“ A skupina bola pripravená pokračovať ďalej.

Zrazu akoby sa zastavil čas a ja som za sebou začula hlas: „Pokračuj, polož svoju otázku.“ Sokrates na mňa vrhol povzbudivý úsmev. Jeho oči žiarili radosťou, keď videl, ako ma to zožiera. „Proste to urob! Dáva to zmysel.“

Pozrela som sa na neho a vysvetlila mu, že dnes sa to takto nerobí: „Nemôžem len tak vyukovať s takouto otázkou...“

Sokrates zdvihol obočie. „Toto je váš hlavný problém. Prišli ste s akýmsi kódexom správania, ktorý označuje niektoré otázky ako nepohodlné a nevhodné, zatiaľ čo iné ako pozitívne

a povolené. A to všetko len preto, lebo si myslíte, že musíte chrániť pocity druhých; že otázky musia byť slušné; že sa musíte vyhýbať témam, ktoré sú skutočné a dokonca možno aj bolestivé. Pritom presne to ich robí takými dôležitými.“

„Áno, ale...“

„Otázka, ktorú chceš položiť, je faktická, je to tak?“

„No... áno...“

„Ako potom môže byť faktická otázka nevhodná?“

„Ja... ehm... vlastne neviem.“

„No presne. Otázka *Rozhodla si sa nemať deti? nie je v ničom iná ako Rozhodla si sa neoslavovať svoje narodeniny alebo nepokračovať v štúdiu, alebo neprijať povýšenie v práci?* Skutočnosť, že si určitej téme dala nálepku bolestivej emócie a spravila z toho nepísané pravidlo chodiť okolo tej témy po špičkách, nemá s otázkou samotnou nič spoločné. Niet divu, že vo vašich životoch prahniete po hĺbke. Rozhovory ste zmenili na mínové polia! Zo strachu, že spôsobíte výbuch, všetko držíte v maximálnom bezpečí. Ale tým sa vaše rozhovory stávajú povrchnými, ba až nudnými.“

Otvorila som ústa s tým, že sa idem brániť, ale Sokrates pokračoval, ani okom nemrkol: „Okrem iného, ak si myslíš, že bezdetní ľudia majú takisto právo podeliť sa o svoje príbehy, ale pritom mlčíš, potom aj ty si súčasťou problému. Si rovnako vinná z udržiavania tohto nepísaného pravidla pri živote.“

Znovu som zažmurkala, mierne ochromená. *A teraz čo?*

„Opýtaj sa otázku,“ Sokrates zazíval a, hojdajúc sa na stoličke, ukázal na ženu s neposednými hnedými kučerami.

Nedbajúc na umenie kladenia otázok, ale s dávkou dobrých úmyslov a túžbou rásť ako človek som sa, povzbudená Sokratom, rozhodla dať tomu šancu. *Revolúcia začína tu*, pomyslela som si. Zastanem sa bezdetných žien v akejkoľvek skupinovej diskusii. Nehovoriac o tom, že tým pridám aj trochu hĺbkky do danej debaty. Nazbierala som teda odvalu, zhlboka sa nadýchla, pozrela Neposedným Kučerám priamo do očí a prelomila chvilkové ticho v skupine: „A bolo to tvoje vlastné rozhodnutie nemať deti?“

Opäť nasledovalo ticho, tentokrát napäté a nepríjemné. Cítila som, ako zvyšok skupiny zadržiava dych. Žena sa na mňa uprene zadívala, akoby zamrzla, a potom precedila pomedzi zaťaté zuby: „Nie. Nebolo to moje rozhodnutie, nie.“

Ostatní sa svorne snažili stať neviditeľnými. Nič ľahké pre hlúčik piatich ľudí zhromaždených okolo stola, ale snažili sa zo všetkých síl.

Začala sa ma zmocňovať úzkosť. „Skvelá rada, kámo!“ zasýčala som na Sokrata.

„Ďakujem, rado sa stalo.“

V hlave sa mi rozozvučal alarm. *Ako, dopekla, zachrániť túto situáciu?*

Obedu bol nadobro koniec a všetci sme zamierili naspäť na hodinu. Zladila som krok s Neposednými Kučerami a vykoktala zo seba niečo v zmysle: „Nechcela som raniť tvoje city. Len mám pocit, že v takýchto debatách sú ľudia, ktorí deti nemajú, vynechávaní – a nepripadá mi to fér. Vždy chcem vedieť o životoch druhých viac, a preto som sa úprimne zaujímala o tvoj príbeh a povedala som si, že sa proste opýtam... pretože, no, každý si zaslúži byť vypočutý. Veď sme tu predsa aj kvôli praktickej filozofii, aby sme sa naučili klásť lepšie otázky a...“

Kým som sa predierala mnou vytvoreným mínovým poľom, nepodarilo sa mi sformulovať jedinú súvislú myšlienku. Moje zbabelé, zahanbené ospravedlnenie ostalo visieť vo vzduchu. Stroho prikývla na znak toho, že by som mala prestať rozprávať, a zasyčala: „Vieš, podľa mňa je veľmi zvláštne, ak sa ľudia domnievajú, že majú právo opýtať sa takúto otázku.“ Odkráčala k učebni a nechala ma v závese za sebou.

Toto obedové zoznámenie, rozhovor i otázku si pamätám jasne práve preto, že to rozvírilo veľmi silné pocity – ako v žene, s ktorou som sa rozprávala, tak aj vo mne.

Cítila som sa zahanbená, vinná, hoci bolo ťažké zistiť prečo vlastne. Môj zámer bol jasný: chcela som sa prepojiť a viesť otvorenejšiu a hlbšiu debatu. Podeliť sa o naše príbehy. Ísť za povrchné kecy typu: Čím sa živíš? Kde žiješ? Koľko máš detí? Chcela som vytvoriť priestor pre príbehy všetkých. Spochybníť nepísané pravidlo, ktoré sa mi zdalo neférové. Ako novodobý Sokrates som chcela dobyť svet dobrými otázkami, hodnotnými odpoveďami a lepšou konverzáciou.

Prialo by som si vedieť počas tej osudnej obedovej pauzy to, čo viem teraz. To, že *existuje* spôsob na opýtanie sa onej otázky bez toho, aby sme toho druhého ťahali bahnom nechcených pocitov. To, že je možné vytvoriť kontext a podmienky, v ktorých môžeme zájsť za hranice small talku a zahrať na citlivejšiu strunu. To, že sa *môžeme* opýtať otázky, ktoré nás zbližia, otázky, ktoré nám dovoľujú vysloviť to, čo si naozaj myslíme, i keď to občas bolí. To, že sa *môžeme* dívať na otázky rôzne a hľadať spôsoby, ako sa ich opýtať tak, aby nevyvolali iba rýchlu obrannú reakciu. To, že *dobré* otázky vedú k silným odpoveďam vyžadujúcim našu plnú pozornosť. To, že *existuje*

spôsob, ako viesť rozhovor za rovnocenných podmienok, pričom vyzdvihneme to, čo si myslíme a čomu veríme. Spôsob, ako sa dostaneme k jadrú veci a odlíšime zmysluplné od nezmysluplného – prístup umožňujúci každému z nás prevziať zodpovednosť za svoje emócie a senzitivnosť. A že existuje cesta, ako otázku jednoducho ponechať tým, čím je: pozvánkou na odkrytie toho, čo je pod povrchom.

Je to pozvánka, ktorú môžeme odmietnuť, alebo prijať. Bez potreby bolestivého ticha, ranených duší alebo modlenia sa za neviditeľnosť pri jedálenskom stole takom malom, že sa niet kam skryť.

Ak by som vtedy vedela, čo viem teraz, aj tak by som tú otázku položila. Ale spýtala by som sa ju inak. Ako to často robieval Sokrates, vypýtala by som si povolenie. Znelo by to nejako takto: „Chcela by som počuť viac. Vadilo by ti, keby som sa ťa na to opýtala?“

Vtedy som ale nevedela to, čo viem teraz. Konala som najlepšie, ako som vedela, a výsledok sa stal bolestivou skúsenosťou, o ktorej som ešte dlho potom premýšľala. V nasledujúcich rokoch sa táto krátka výmena názorov ukázala ako veľký prínos pre môj osobný rozvoj, moje vzdelávanie a dokonca aj pre túto knihu. Odvtedy som pokračovala v štúdiu praktickej filozofie, umenia tvorby otázok a vedenia filozofických a sokratovských rozhovorov. Študovala som doma v Holandsku aj v zahraničí. Založila som spoločnosť De Denksmederij (Kováči myšlienok) a viedla tréningové kurzy a prednášky o sokratovskej rozprave, kritickom myslení a kladení otázok. Odvtedy bol každý nasledujúci deň súčasťou procesu učenia sa. Učenia sa toho, čo funguje a čo nie. Čo predstavuje dobrú

otázku. Ako môžeme debatu prehĺbiť a podnietiť ľudí zamyslieť sa, spoločne filozofovať a napojiť sa jeden na druhého. A ešte som spoznala Sokrata, ktorý je dnes pre mňa hrdinom. Je možnou Beyoncé filozofie a rozhodne som jeho veľkou fanúšičkou.

Počas tréningových stretnutí, filozofických konzultácií a prezentácií som na vlastné oči videla a sama na sebe pociťovala vplyv vedenia konverzácií s iným zámerom – ako ich dokážete zlepšiť, keď si aktívne cibrite sokratovský prístup a pracujete na svojom prístupe k otázkam. Videla som i sama zažila, aké omnoho hlbšie a zmysluplnejšie môžu byť rozhovory, keď si uvedomíte všetky ľudské nástrahy spojené s počúvaním a rozprávaním a keď zistíte, ako sa im vyhýbať.

Prežívala som nesmiernu radosť, keď som sa mohla o všetky tieto moje vedomosti podeliť s druhými ľuďmi a poskytnúť im cenné poznatky a zručnosti. Ako čas plynul, uvedomila som si, že chcem napísať knihu, ktorá by pomohla každému, kto túži po lepších rozhovoroch, ale ešte celkom nevie ako na to. Dovoľte mi vziať vás na túto cestu. So Sokratom po boku objavíme umenie tvorby a kladenia otázok. Takže v akejkolvek situácii, za akýchkoľvek okolností budete vedieť, ako rozhovor prehĺbiť a ako pochopiť svet okolo nás o niečo lepšie – poznať všetko o niečo hlbšie – pýtaním sa na to, na čo sa treba pýtať.

PRAKTICKÁ FILOZOFIA: AKÝ JE JEJ VÝZNAM?

Praktická filozofia nie je akousi ezoterickou školou myslenia vyhradenou pre bradatých starcov v slonovinových vežiach. Praktická filozofia vyzdvihuje dôležité témy ako spravodlivosť,

priateľstvo, odvaha a prepája ich s otázkami, ktoré si kladieme v bežnom živote. *Je v poriadku klamať priateľke/ovi? Potrebuje moja firma viac inkluzívnu náborovú politiku? Kedy je lepšie nechať si niečo pre seba? Je toto vhodná chvíľa na zmenu zamestnania? Odráža moje správanie to, kým skutočne som? Mal/a by som v tejto situácii uprednostniť vlastné záujmy?*

Poznáme to všetci. Ocitáme sa na križovatke, kde sa pretínajú naše osobné dilemy s dôležitými životnými otázkami. Každá z týchto otázok je kľúčová pre náš život – no veľa šťastia pri googlení odpovedí! Takéto otázky nás totiž ľahko môžu zahnať do kúta.

Vstúpte však do sveta praktickej filozofie. Som presvedčená, že najlepším spôsobom, ako hľadať tento druh odpovedí, je porozprávať sa o tom s niekým, kto dáva tie správne otázky, čo môže priniesť vzájomné obohatenie. Chcem s vami zdieľať konkrétne spôsoby, ako viesť rozhovor, ako sa spoločne s ostatnými vydať na cestu za poznaním, novými poznatkami a odpoveďami na zásadné otázky.

Neočakávajte, že táto kniha vám pomôže zažiť pri small talkoch. Vďaka nej však preniknete do hlbších rovín vašich rozhovorov. Keď objavujete nové možnosti a perspektívy, keď je vaše myslenie „zapnuté“, hlbšie vrstvy vašich rozhovorov sa otvoria – a vy začnete vnímať potenciál nových objavov a prekvapivých pohľadov. Ide o flexibilné myslenie, pri ktorom sa rozhodujete, či sa na vec budete pozeráť zo svojho uhla pohľadu, alebo naskočíte na palubu myšlienkového vlaku inej osoby, aby ste zistili, kam vás zavedie, pričom rozhovor vediete bez túžby presviedčať toho druhého alebo nad ním vyhrať.

Spisovateľ Lammert Kamphuis vystihol praktickú filozofiu takto: „Španielsky filozof José Ortega y Gasset raz povedal, že filozofia je veda povrchnosti: keď filozofujete, vynášate na povrch podvedomé myšlienky, domnienky a presvedčenia.“²

Je prospešné uvedomiť si svoje podvedomé predstavy o ľudskej podstate a zároveň ponechať priestor myšlienkam iných. Ide o zručnosť, ktorú rada nazývam *flexibilná perspektíva*: schopnosť myslieť mimo svojho rámca a vlastných názorov. A práve filozofovanie je efektívny spôsob na jej tréning. Pri flexibilnej perspektíve ide hlavne o objavovanie a skúmanie uhla pohľadu druhých ľudí bez okamžitého porovnávania s našim vlastným. Na moment sa vzdáte svojich pocitov a skúmate témy jasne, pokojne, nezaujato a s čistou hlavou. A ak sa vaše názory predsa len objavia, je treba ich kriticky spochybňovať a skúmať, kam až siahla vaša myseľ, pretože je to ďalej, ako si myslíte.

Inými slovami, táto kniha je pre odvážnych mysliteľov. Pre ľudí, ktorí sa neboja klásť otázky a skúmať veci miesto toho, aby žili v domnení, že to už dávno vedia. Pre tých, ktorí radi priznajú, že niečo nevedia. Pre ľudí, ktorí majú odvahu nevytrúbiť všetko hneď, ale dokážu ostať chvíľu ticho a počúvať. Pre tých, ktorí si doprajú čas na premyslenie hlbšej otázky, čím ukazujú, že chcú vedieť viac. S vedomím, že filozofovanie – nevedomosť, pýtanie sa otázok, hľadanie odpovedí – nás robí bohatšími a múdrejšími. Táto kniha je pre každého, kto sa neuspokojí s vyhlásením „Toto je moja pravda.“ a chce sa vydať na cestu za spoločnou múdrosťou.

Albert Einstein raz povedal: „Ak by som mal hodinu na vyriešenie problému, od ktorého by závisel môj život, prvých päťde-